

LESOPZET SOCIALE INCLUSIE

Joos Meesters en Lotte Wolfert
Oktober 2023

HAN UNIVERSITY
OF APPLIED SCIENCES

INHOUD

LESOPZET SOCIALE INCLUSIE	4
SOCIALE INCLUSIE	5
HAN en sociale inclusie	6
1. BEGELEIDING LES	9
Sociale inclusie	9
Communiceren en creativiteit	9
Bevorder dialoog	11
Gespreksleider geen discussievoerder	11
Teruggrijpen naar het doel	11
Interventie tips	12
2. DE LESOPZET: DOELSTELLING EN VOORBEREIDING	13
3. DE LESOPZET:	15
4. EXTRA WERKVORMEN	21
LITERATUURLIJST	23

LESOPZET SOCIALE INCLUSIE

In Nederland redden veel jongeren het niet zelfstandig een plek in de samenleving te krijgen: passend onderwijs te volgen, een baan te vinden en gezond te leven met mensen om hen heen. De sociale kwaliteit staat voor hen onder druk. Deze lesopzet gaat over het thema sociale inclusie als een belangrijke voorwaarde voor sociale kwaliteit en hoe dit onderwerp besproken kan worden binnen verschillende lessen van opleidingen als pedagogiek, social work en toegepaste psychologie.

Sociale inclusie gaat erover dat niemand wordt buitengesloten op wat voor een manier dan ook. Het tegengaan van mechanismen van uitsluiting vraagt om toegankelijkheid en responsiviteit van groepen, gemeenschappen en systemen (Verharen, 2017). In de lesopzet worden **creatieve werkvormen** ingezet om studenten uit te nodigen om over het thema sociale inclusie met elkaar in gesprek te gaan en dit onderwerp verder uit te diepen. De lesopzet is tot stand gekomen naar aanleiding van de **Week van Inclusie** 2022 aan de HAN, zie han.nl/weekvaninclusie. In de lesopzet worden foto's gebruikt uit de expositie 'Alles kan' die in de week van inclusie is gepresenteerd. De foto-expositie is een onderdeel van een onderzoek naar het versterken van sociale kwaliteit van jongeren en studenten met een ondersteuningsbehoefte. Sociale kwaliteit gaat over of iemand mee kan doen in de samenleving op een manier die past. De onderzoeksmethode **Photovoice** is hiervoor gebruikt. In de expositie laten tien jongeren in woord en beeld zien wat voor hen belangrijk is rondom een inclusieve werk-, leer- en leefomgeving (Meesters, 2022). De foto's dienen als inspiratie en bieden de basis voor de creatieve werkvorm gedurende de les.

SOCIALE INCLUSIE

In deze lesopzet is sociale inclusie het vertrekpunt. Sociale inclusie is een belangrijke voorwaarde voor sociale kwaliteit en is gericht op gelijkwaardigheid en het tegengaan van mechanismen van uitsluiting. Sociale kwaliteit is de mate waarin mensen in staat zijn om te participeren in sociale relaties onder voorwaarden die hun welzijn, hun mogelijkheden en hun individueel potentieel bevorderen. Als we in deze opzet over mensen hebben dan gaat het over jongeren in de leeftijd van 16 tot 28 jaar.

Wat hebben jongeren nodig om te kunnen participeren op een manier die bij hun past? In hoeverre wil (motivatie) of kan (capaciteiten) een jongere participeren? En in hoeverre mogen (uitsluiting) of moeten (drang en dwang) jongeren participeren?

Het is nooit goed wanneer mensen buitengesloten worden. Hoe inclusiever een samenleving is, hoe meer mensen zullen floreren en hoe meer sociale kwaliteit wordt gerealiseerd. In principe heeft ieder mens wel eens te maken met exclusie. Mensen kunnen om uiteenlopende redenen uitgesloten worden van een groep of plek, dit kan bijvoorbeeld op grond van sociale-, culturele-, en fysieke aspecten, religie, leeftijd, denkniveau, enz. (Baumeister & Leary, 1995). De behoefte om ergens bij te horen behoort volgens Ryan en Deci (2000) tot één van de drie psychologische basisbehoeften van mensen, onder de noemer: sociale verbondenheid. Bij het bespreekbaar maken van sociale inclusie zijn deze onderliggende drijfveren belangrijke pijlers.

Wat als je er niet bij mag horen, als je niet mee kunt doen op een manier die bij je past, binnen school, binnen werk, binnen je vrijetijdsbesteding of binnen je familie en vriendenkring? De mate aan ervaren exclusie kan ook effect hebben op het leerrendement van jongeren. Exclusie kan iemands

ambities, prestaties en aanpassingsvermogen aantasten. Innerlijke drijfveren kunnen worden afgevlakt, waardoor iemand weinig tot geen motivatie ervaart om te leren en weinig mogelijkheden ervaart om zich verder te ontwikkelen (Horst et al., 2018; Gomes, 2020). Sociale inclusie vergroten is dus een belangrijke voorwaarde voor sociale kwaliteit. Het uitdiepen van dit onderwerp en bijkomende ervaringen/perspectieven staan centraal in deze lesopzet.

HAN EN SOCIALE INCLUSIE

Het College van Bestuur stelt dat de HAN voor iedereen toegankelijk moet zijn. Ook wordt genoemd dat elke student op een veilige en aangename manier moet kunnen participeren in het onderwijs. Daarbij zouden verschillen tussen mensen gewaardeerd moeten worden (HAN, 2022). Het uitvragen en luisteren naar verschillende perspectieven is hierbij van belang. Het benutten van de waarde van verschillende opvattingen kan mensen dichterbij een gemeenschappelijk doel brengen (Huybers, 2018; Rosmalen, 2012).

1. BEGELEIDING LES

SOCIALE INCLUSIE

Sociale inclusie is een uitdagend en complex concept. Het reflecteren en bespreekbaar maken van opvattingen rondom dit concept is belangrijk. Nuances zijn van belang om met elkaar te blijven onderzoeken wat inclusief handelen betekent en welke persoonlijke overtuigingen en drijfveren hier aan te pas komen vragen aandacht.

COMMUNICEREN EN CREATIVITEIT

Creativiteit geeft waarde en vergroot mogelijkheden tot expressie en kan helpen om te communiceren over datgene wat moeilijk in woorden is te vangen. Taal is tot op een bepaalde hoogte geschikt om innerlijke belevingen en beelden over te dragen. Het inzetten van creativiteit en het aangaan van een narratieve dialoog kunnen helpen om impliciete boodschappen te verduidelijken, wat vervolgens het zelfbewustzijn van de verteller kan vergroten (Rosmalen, 2012). Creatieve middelen kunnen helpen bij het bespreekbaar maken van complexe onderwerpen. Het gebruikte medium, bijvoorbeeld foto's, kan de vorm krijgen van een autonome verteller. Het benoemen en bespreken van waarnemingen in het 'kunstwerk', of de werkwijze van de 'kunstenaar' kan een krachtige interventie zijn om de ander bewust te maken van persoonlijke processen (Rosmalen, 2012). Visualisatie van iemands innerlijke leefwereld kan daarnaast ook helpen bij het verduidelijken van gedachten en concretiseren van overtuigingen (Bijkerk & Loonen, 2009).

In deze lesopzet wordt de fotomethode gebruikt. Foto's die eerder gemaakt zijn door studenten en jongeren als antwoord op de vraag 'wat vind jij belangrijk bij mee kunnen doen'? De foto's die de jongeren en studenten hebben gemaakt kunnen gebruikt worden als uitgangspunt

voor een gesprek tussen studenten over mee kunnen doen en sociale inclusie. De foto's illustreren de persoonlijke leefwereld van jongeren. Daarnaast kunnen studenten ook zelf uitgenodigd worden om foto's te maken.

BEVORDER DIALOOG

Sociale inclusie is een onderwerp dat uitdagend is, het creëren ervan kost altijd inspanning. Het bespreekbaar maken kan daardoor in sommige gevallen tot ongemak, spanningen en/of discussies leiden (Kramers & van Dinteren 2021). Hieronder wat handige tips bij het begeleiden van de dialoog.

GESPREKSLEIDER GEEN DISCUSSIEVOERDER

Jouw rol als gespreksleider is om de veiligheid te bewaken en uit de inhoud van de dialoog te blijven. Ga achterover zitten, laat het gesprek zijn beloop gaan. Grijp alleen in als de situatie dreigt te escaleren, wanneer mensen bijvoorbeeld niet langer naar elkaar luisteren of elkaar gaan aanvallen.

TERUGGRIJPEN NAAR HET DOEL

Bij het begeleiden van de dialoog is het van belang om terug te grijpen naar het doel. In het geval van deze lesopzet gaat het niet om besluitvorming, gelijk krijgen, oplossingen vinden, enz. het doel is: perspectieven uitwisselen en reflectie stimuleren.

INTERVENTIE TIPS

- corrigeer als bepaalde onderwerpen worden ontweken
- probeer stille deelnemers te betrekken en dominerende deelnemers af te remmen wanneer nodig
- stimuleer deelnemers om voorbeelden te geven en de praktijk erbij te betrekken
- vat af en toe samen om zo de rode draad van het gesprek te bewaken

2. DE LESOPZET: DOELSTELLING EN VOORBEREIDING

THEMA VAN DE LES:

SOCIALE INCLUSIE

TIJD:

90 MINUTEN

MATERIAAL:

- INCLUSIEKOFFER
- LOKAAL MET DIGITAAL BORD
- PEN EN PAPIER

Doelgroep: studenten van alle leerjaren binnen de Academie Mens en Maatschappij.

Doel: de intentie van deze les is dat studenten (en docenten) open staan voor het perspectief van de ander en zich bewust worden van persoonlijke kernovertuigingen ten opzichte van sociale inclusie. Hierbij is het van belang om een open leeromgeving te realiseren waarin reflectie centraal staat.

Beginsituatie:

Cognitieve vaardigheden: aangezien de lesopzet bedoeld is voor alle leerjaren van diverse sociale opleidingen, is het lastig om uitspraken te doen over de voorkennis van de studenten. Echter iedereen krijgt wel eens te maken met inclusie en exclusie. Studenten kunnen eigen ervaringen en (wanneer van toepassing) eerder geleerde kennis over het thema gebruiken om tot verdieping te komen. Bijpassend leerdoel: studenten kunnen aan het einde van de les middels reflectievaardigheden en vanuit eigen ervaringen een perspectief over sociale inclusie formuleren.

Affectieve vaardigheden: de houding van de studenten zal per klas verschillen. Interesse voor het thema kan gewekt worden door te benadrukken dat sociale inclusie en exclusie in ieders leven een rol speelt, niet alleen voor de (toekomstige) cliënten van de student, maar ook voor zichzelf en omgeving. Bijpassend leerdoel: de studenten zijn zich aan het einde van de les bewust van persoonlijke gevoelens (empathie) en houdingsaspecten tegenover het thema. Bijpassend leerdoel: de studenten kunnen aan het einde van de les enkele ontwikkelpunten noemen voor zichzelf aangaande inclusiesensitief handelen.

Vorbereiding docenten:

Cognitieve en affectieve vaardigheden: ga bij jezelf na wat jouw eigen opvattingen, drijfveren, verlangens en tekortkomingen zijn rondom inclusief sensitief handelen. Welke dingen raken jou en hoe komt dit? Door van te voren te reflecteren op eigen gedachten, gevoelens en handelingen rondom dit thema, zul je gedurende de les bewuster kunnen omgaan met de reacties van studenten.

Verdieping in de houdingsaspecten rondom discussies: Sociale inclusie is een onderwerp dat uitdagend is, het creëren ervan kost altijd inspanning. Het bespreekbaar maken kan daardoor tot ongemak, spanningen en/of discussies leiden. Zie pagina Houdingsaspecten voor tips!

Radboud umc

3. DE LESOPZET:

TIJD	ONDERDEEL	WERKVORM	LEERDOEL
5 min	Welkom en introductie	<p><u>Vorbereiding:</u> Zorg dat iedereen zich welkom voelt: zet muziek op, zet (wanneer mogelijk) wat drinken voor de studenten klaar en zet de stoelen in een grote kring.</p> <p><u>Uitvoering:</u> Welkom heten en introduceren van het thema van de les. Geef hierbij het doel aan: perspectieven uitwisselen en reflecteren.</p>	Hierbij is het voornamelijk van belang dat het doel van de les duidelijk wordt en dat de studenten zich op hun gemak voelen.
10 min	Werkvorm 1: introductie in persoonlijke beeldvorming van sociale inclusie	<p><u>Vorbereiding:</u> De studenten maken vóór aanvang van de les 2 foto's. Een foto van een situatie, plek of groep waarbij ze het gevoel hebben dat ze erbij horen. De tweede foto laat een situatie, plek of groep zien waarbij studenten juist het gevoel hebben dat ze er niet bij horen. De foto's dienen als gespreksstarter.</p> <p><u>Uitvoering:</u> De studenten worden verdeeld in duo's en bespreken de meegenomen foto's. Aan de hand van de foto's delen ze persoonlijke ervaringen rondom sociale inclusie en exclusie.</p>	De student realiseert zich welke elementen een rol spelen in het ervaren van sociale inclusie/exclusie. De student wordt middels uitwisseling en reflectie bewuster van persoonlijke kernovertuigingen ten opzichte van sociale inclusie.

TIJD	ONDERDEEL	WERKVORM	LEERDOEL
10 min	Groeps-gesprek over werkvorm 1	<p><u>Nabespreking:</u> De docent faciliteert een groepsgesprek met de hele klas. Er wordt ingegaan op de onderling besproken ervaringen rondom sociale inclusie en exclusie. Daarnaast start de docent het gesprek over de betekenis van sociale inclusie. De docent vraagt welke elementen van belang zijn voor het creëren van inclusie. Denk hierbij aan het betrekken/bevragen van diverse omgevingen: vriendschap, thuissituatie, school, (toekomstig) werk, religie, sport, liefde, huidskleur, cultuur, fysieke gezondheid, mentale gezondheid, enz. Maar ook de mentale en fysieke gevolgen die exclusie kan hebben.</p>	<p>De student weet hoe hij eigen bevindingen kan verwoorden. Daarnaast kan de student open vragen stellen om het perspectief van de ander te verkennen.</p>

TIJD	ONDERDEEL	WERKVORM	LEERDOEL
<p>Stap 1: 10 min</p> <p>Stap 2: 15 min</p>	<p>Werkvorm 2, deel 1: persoonlijke beeldvorming van inclusie a.d.h.v de 'Alles kan' expositie.</p>	<p><u>Vorbereiding</u>: verspreid de foto-expositie placemats uit de inclusiekoffer door het klaslokaal. Zet ook alvast twee tafels klaar. Uitvoering:</p> <p>STAP 1: De studenten bekijken de portretten en verhalen van de deelnemers van de foto-expositie 'Alles kan' op de placemats. Terwijl de studenten de expositie bestuderen, legt de docent de foto's die de deelnemers uit de expositie zelf hebben gemaakt op een tafel. Vervolgens wordt aan de studenten gevraagd om hier een foto uit te kiezen die voor hen het meest in lijn ligt met inclusie, een foto die hen aanspreekt of raakt.</p> <p>STAP 2: Nadat de studenten een foto hebben gekozen, worden er associatiekaarten op tafel gelegd. De studenten kiezen allen een associatiekaart die volgens hen sociale inclusie representeert. Studenten worden verdeeld in subgroepen van 2 tot 3 studenten. De studenten gaan in hun groepje uitleggen wat inclusie volgens hen inhoudt aan de hand van elementen uit de gekozen foto en de associatiekaart. Zo worden sociale individuele waarden en wensen t.o.v. inclusie verduidelijkt. De studenten vertellen om de beurt beweegredenen bij de gekozen foto. Ook wordt de verbinding tussen de gekozen foto en de associatiekaart benaderd: wat komt overeen tussen de foto en de kaart? wat valt je op? Let op!: Studenten mogen slechts op elkaars verhalen reageren met open vragen, hierdoor blijft in eerste instantie reageren vanuit een mening of overtuiging uit.</p>	<p>STAP 1: door het bestuderen van de expositie, worden studenten zich bewust van diverse perspectieven op sociale inclusie vanuit uiteenlopende doelgroepen.</p> <p>STAP 2: de student creëert bewustwording over eigen drijfveren en overtuigingen rondom het thema: sociale inclusie. Daarnaast weet de student een actieve luisterhouding aan te nemen en door te vragen naar de overtuigingen van anderen.</p>

TIJD	ONDERDEEL	WERKVORM	LEERDOEL
<p>Stap 3: 20 min</p> <p>Stap 4: 10 min</p>	<p>Werkvorm 2, deel 2: persoonlijke beeldvorming van inclusie a.d.h.v de 'Alles kan' expositie.</p>	<p><u>Vorbereiding:</u> verspreid de foto-expositie placemats uit de inclusiekoffer door het klaslokaal. Zet ook alvast twee tafels klaar.</p> <p><u>Uitvoering:</u></p> <p>STAP 3: groepsevaluatie van de werkvorm. De studenten worden uitgenodigd om bevindingen, meningen en vragen met de groep te delen. Welke (nieuwe) overtuigingen en drijfveren bestaan er rondom inclusiviteit en inclusie sensitief handelen? Hier kan ook de verbinding met de praktijk worden gelegd door de volgende vragen te stellen: Hoe kan jij je op stage/je (toekomstige) werkplek inzetten voor inclusie en diversiteit? Welke stappen zou je kunnen nemen? Welke houdingsaspecten en competenties zijn van belang? Waar kan jij je nog verder in ontwikkelen en wat lukt je al? Hoe zou de HAN een inclusievere werk/leeromgeving kunnen worden? Wat is hiervoor nodig? Hoe zou je hier zelf aan bij kunnen dragen?</p> <p>STAP 4: evaluatie van stemming en gevoel. De docent gaat na of er nog vragen en/of onuitgesproken gevoelens en gedachten zijn bij de studenten. Als een student aangeeft dat dit het geval is, krijgt diegene de ruimte om te delen. Probeer hier als docent een begeleidende rol in te nemen: probeer ervoor te zorgen dat de studenten op elkaar reageren en met elkaar meedenken.</p>	<p>STAP 3: de student wordt zich bewust van diverse perspectieven rondom inclusie en respecteert deze. Daarnaast kan de student kritisch reflecteren over eigen ervaringen en overtuigingen. De student kan eigen, organisatorische en maatschappelijke ontwikkeldoelen t.o.v. inclusie formuleren en betrekken op eigen (toekomstig) handelen in de praktijk. Verder weet de student welke competentie(s) diegene bezit en welke die nog wil ontwikkelen.</p> <p>STAP 4: de student durft het aan te geven wanneer diegene met onuitgesproken gedachten/ gevoelens zit. Daarnaast kan de student open vragen stellen om de beleving van anderen te verkennen.</p>

TIJD	ONDERDEEL	WERKVORM	LEERDOEL
10 min	Evaluatie les	<p><u>Nabespreking</u>: De docent gaat na wat de studenten van de les vonden en wat de opbrengst is. Verder gaat de docent na of er nog vragen en/of onuitgesproken gevoelens en gedachten zijn bij de studenten. Als een student aangeeft dat dit het geval is, krijgt diegene de ruimte om te delen.</p> <p><u>Afsluiting</u>: De studenten worden bedankt voor hun deelname en bijdrage aan de les. Bij uitloop van het lokaal kan de muziek nogmaals aangezet worden, om wederom een fijne sfeer te creëren.</p>	De student is zich door middel van reflectie bewust geworden van eigen kernovertuigingen ten opzichte van inclusie.

4. EXTRA WERKVORMEN

TIJD	ONDERDEEL	WERKVORM	LEERDOEL
20-30 min	Superheld vs Antiheld	<p><u>Vorbereiding:</u> leg potloden, pennen, stiften, papier neer.</p> <p><u>Uitvoering:</u> De studenten ontwerpen een superheld en een antiheld over het thema inclusie. De superheld van inclusie representeert iemand die inclusie volledig omarmt en kan uiten. De antiheld van inclusie is iemand die er alles aan doet om inclusie tegen te gaan. Doordat studenten een uitvergrote visualisering van de super- en antiheld maken, creëren ze een duidelijk overzicht van competenties die volgens hen belangrijk zijn voor inclusie.</p> <p><u>Nabespreken:</u> De docent vraagt welke studenten hun super- of antiheld willen delen. Vervolgens vraagt de docent aan de rest van de klas om te reageren door middel van eigen visies, meningen en/of vragen. De docent faciliteert een groepsgesprek, waarbij het focuspunt ligt op het verduidelijken van kerncompetenties bij inclusie-bevordering.</p>	<p>De student heeft een duidelijk beeld van de competenties die diegene belangrijk vindt voor het creëren van sociale inclusie. Ook is de student zich bewust van welke competenties exclusie kunnen versterken. Daarnaast staat de student open voor de perspectieven van anderen en probeert deze te verkennen door open vragen te stellen.</p>

TIJD	ONDERDEEL	WERKVORM	LEERDOEL
20 min	Logo van inclusie ontwerpen	<p><u>Voorbereiding:</u> leg potloden, pennen, stiften, papier neer.</p> <p><u>Uitvoering:</u> De studenten worden uitgenodigd om allen een eigen logo van inclusie te creëren. Dit kan door te tekenen of door te schrijven. Het is de bedoeling dat het zelfgemaakte logo de persoonlijke kernovertuigingen van de student wat betreft inclusie representeert.</p> <p><u>Nabespreken:</u> De docent vraagt welke studenten hun logo willen delen. Vervolgens vraagt de docent aan de rest van de klas om te reageren door middel van eigen visies, meningen en/of vragen. De docent faciliteert een groepsgesprek, waarbij het focuspunt ligt op het verduidelijken van kernovertuigingen rondom Inclusie.</p>	<p>Door te visualiseren maakt de student concreet wat voor hij/zij belangrijk vind rondom het thema inclusie. Daarnaast staat de student open voor de perspectieven van anderen en probeert deze te verkennen door open vragen te stellen.</p>

LITERATUURLIJST

- Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The need to belong: desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological bulletin*, 117(3), p.497-529. https://www.researchgate.net/profile/Mark-Leary-2/publication/15420847_The_Need_to_Belong_Desire_for_Interpersonal_Attachments_as_a_Fundamental_Human_Motivation/links/5b647053aca272e3b6af9211/The-Need-to-Belong-Desire-for-Interpersonal-Attachments-as-a-Fundamental-Human-Motivation.pdf
- Bijkerk, L. & Loonen, I. (2009). *Water Naar de Zee Dragen : En 19 Andere Activerende Werkvormen Voor Onderwijs, Trainingen en Workshops*. Bohn Stafleu van Loghum
- Dinteren, R. van, & Kramers, O. (2021). Diversiteit en inclusie in de praktijk. *Breinwerk*, Tvoos nr. 2. <https://www.riavandinteren.nl/wordpress/wp-content/uploads/2022/10/tvoo-2021-02-08.pdf>
- Gomes, C. (2020). *I belong here: Student Sense of Belonging en de relatie met studentsucces (Proefschrift)*. Hogeschool Rotterdam, Rotterdam. Geraadpleegd van <https://www.hogeschoolrotterdam.nl/onderzoek/projecten-en-publicaties/pub/i-belong-here-student-sense-of-belonging-en-d/107bd2e2-f5f9-4979-9244-d3db50bb187c/>
- HAN. (2022, april). HAN zet vol in op studentenwelzijn. Geraadpleegd van <https://www.han.nl/nieuws/2022/04/han-zet-vol-in-op-studentenwelzijn/>
- Horst, A. van der, Wanrooy, M., Meyer, H., & Serlie. (2018). *Groot psychologisch modellenboek: 65 modellen voor ontplooiing van jezelf en anderen (2de editie)*. van Duuren Psychologie. ISBN 978-90-896-5279-9
- Huybers, M. (2018). *HOE-boek voor de trainer: Een complete gids over leren, ontwerpen, begeleiden en zelfreflectie (5de editie)*. ISBN 978-90-587-1642-2

Rosmalen, J. van. (2012). Het woord aan de verbeelding: Spel en kunstzinnige middelen in het sociaalagogisch werk. Bohn Stafleu van Loghum. ISBN 978-90-313-9162-2

Ryan, R.M., & Deci, E.L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55, 68-7. Geraadpleegd van https://selfdeterminationtheory.org/SDT/documents/2000_RyanDeci_SDT.pdf

OPEN UP
NEW HAN UNIVERSITY
OF APPLIED SCIENCES
HORIZONS.